

Аліна Стрілець,
викладач кафедри початкової освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМА ФОРМ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК

Виявлення, контроль, оцінювання й облік знань учнів – важлива проблема теорії і практики навчання. Без перевірки або самоперевірки засвоєних знань, набутих умінь і навичок неможливе якісне здійснення цієї проблеми. Тому контроль знань учнів завжди був, є і буде важливою складовою частиною навчального процесу, хоч і ставлення до нього зазнавало певних змін. Міняються окремі форми і способи контролю знань, але його головна суть – знати, наскільки вдало відбувся процес засвоєння вивченого матеріалу, – залишається незмінною. Вона визначається самою природою процесу навчання.

Ще за радянських часів, з перших днів існування радянської школи, учителі, організовуючи процес навчання і керуючи ним, завжди цікавилися результатами навчальної роботи, вивчали знання учнів. Проте ставлення педагогічної думки, офіційна лінія керівних органів народної освіти щодо контролю знань учнів і визначення функції цієї важливої частини процесу навчання були різними на різних етапах будівництва школи.

Перевірка знань учнів повинна давати відомості не лише про правильність чи неправильності кінцевого результату виконаної діяльності, але і про неї саму: чи відповідає форма дій даному етапу засвоєння.

Аналіз педагогічної та методичної літератури дає можливість стверджувати, що в багатьох працях, наприклад, Є. Петровського, М. Архангельського, Т. Панфілова, Г. Кузьміна, термін «перевірка знань учнів» ототожнюється чи замінюється терміном «контроль знань», у той же час, як перевірка є структурним елементом контролю.

Поняття «контроль знань» молодших школярів значно ширше, ніж поняття «перевірка». Це поняття є родовим по відношенню до таких понять, як «перевірка знань», «оцінка знань», «результати навчальних досягнень».

Перевірка знань у вузькому значенні вживається як методичний прийом у зв'язку з оцінкою результатів того чи іншого завдання, їй більше властиві навчальні функції.

Правильно розкриває зміст поняття контролю знань М. Сорокін вказуючи що контроль означає перевірку. Контроль, перевірка і оцінка результатів навчання – це складові частини навчально-виховного

процесу, без яких неможливо уявити педагогічну взаємодію між учнем і вчителем [3].

Якщо контроль і перевірка побудовані правильно, то вони сприяють своєчасному виявленню прогалин у знаннях і вміннях учнів, повторенню і систематизації матеріалу, встановленню рівня готовності до засвоєння нового матеріалу, формуванню вміння користуватися прийомами самоперевірки і самооцінки.

Самооцінка дітей молодшого шкільного віку розвивається своєрідно. А. Липкіна, вивчаючи динаміку самооцінки в початкових класах, виявила наступну тенденцію. Спочатку діти не погоджуються з позицією нерозумних, яка закріплюється за ними в 1-2 класах, вони прагнуть зберегти високу самооцінку. Більшість дітей, якщо їм запропонувати оцінити свою роботу, оцінять її більш високим балом, ніж воно того заслуговує. При цьому ці діти орієнтуються не стільки на досягнуте, скільки на бажане: «Набридло отримувати двійки. Хочу хоча б трійку». «Учителька мені ніколи не ставить чотири, а я оцінюю себе на чотири». «Я ж не гірше за всіх, у мене теж може бути чотири».

Нереалізована потреба вийти з числа тих, що відстають, здобути вищий статус в класі поступово слабшає. Дітей відстаючих в вченні, які вважають себе ще більш слабкими, ніж вони є насправді, стає все більше, їх кількість зростає майже в 3 рази від першого до четвертого класу. Завищена самооцінка, яка присутня у дітей на початку навчання, різко знижується.

У дітей із заниженою і низькою самооцінкою часто виникає почуття власної неповноцінності і навіть безнадійності. Навіть в тих випадках, коли діти компенсують свою низьку успішність успіхами в інших областях, до негативних наслідків призводять присутність у дітей почуття неповноцінності та прийняття ними позиції нерозумного [2].

Однак, шкільна практика, життя настирливо вимагали систематичного контролю знань учнів, і вже в 1920-1921 рр., як констатують дослідники О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко, в школах ряду губерній широко практикувалися такі форми перевірки знань, як співбесіди, репетиції. Органи народної освіти змушені були визнати необхідність контролю знань учнів і запропонували створити замість старих форм перевірки знань учнів – нові, засновані на даних дитячої психології та з урахуванням змісту навчального процесу. Пошуки тривали, виникало багато різних концепцій і тез, але ясності і чіткості в справі перевірки і обліку знань не було. Окремі педагоги (О. Ерн, С. Миропольський, І. Рашевський, О. Странолюбський та ін.) пропонували звільнити дітей від надмірної опіки і контролю з боку вчителя, підкреслюючи, що пролетарська школа повинна поставити на перший план активний самоконтроль учнями своїх знань, умінь і навичок. Інші (В. Євтушевський, К. Сент-Ілер, М. Рембрович та ін.) вважали, що контроль і оцінку знань має насамперед здійснювати вчитель; проводити

її варто систематично, методика проведення контролю і оцінки знань повинна відповідати суті процесу навчання.

Великого значення для правильного розв'язання проблеми контролю знань учнів початкових класів набула на той час постанова уряду від 5 вересня 1931 року «Про початкову і середню школу», яка засудила неправильні концепції навчання, що тоді панували, та від 25 серпня 1932 року «Про навчальні програми і режим у початковій і середній школі». Ці постанови привернули увагу вчителів до систематичної поточної перевірки знань учнів. Було визнано, що основою оцінки успішності учнів має бути не суб'єктивне спостереження, а об'єктивна перевірка результатів їх навчальної роботи [6, с. 24].

Видатний педагог сучасності В. Сухомлинський вважав, що «найголовніше заохочення і найсильніше (та не завжди дієве) покарання в педагогічній практиці – оцінка. Це найгостріший інструмент, використання якого потребує величезного вміння і культури» [5].

У результаті дослідження Б. Ананьєв теж дійшов висновку, що для формування особистості школяра суттєвим чинником є оцінка вчителем засвоєних ним знань [1].

Тому, контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів сприяє:

- виявленню навчальних досягнень учнів, учня;
- розкриттю причин слабого засвоєння учнями змісту освіти та вживанню раціональних заходів для ліквідації виявлених у результаті перевірки знань школярів недоліків як у роботі учнів, так і у роботі вчителів.

У перші роки існування радянської школи також мала місце теорія «вільного виховання» (К. Вентцель, Е. Кей, О. Піскунов, Л. Толстой), яка була направлена проти будь-якого пригнічення дитини, проти регламентації всіх сторін її життя та поведінки, визначення змісту навчання проти її волі. Піддаючи гострій критиці авторитарність виховання і схоластичні методи навчання, представники цієї теорії, а також педагоги, які були під її впливом, виступали проти як оціночної системи навчання, яка склалася в школі, так і проти іспитів.

В. Лозова та Г. Троцько стверджують, що педагогічно обґрунтована організація контролю має великий вплив на формування моральних якостей учнів, бо стимулює розвиток самостійності, дисциплінованості, відповідальності у ставленні до своїх обов'язків, вимог учителів, батьків. Педагогічна оцінка формує і самосвідомість школяра, на основі якої створюється адекватна самооцінка, критичне ставлення до своїх досягнень і досягнень однокласників, що сприяє формуванню таких якостей, як правдивість, чесність, працелюбство. Все це вимагає виховання позитивних мотивів діяльності, бо саме вони визначають ставлення суб'єкта до навколишнього світу. Для того, щоб знання виховували, як зазначав О. Леонтьєв, слід виховувати ставлення до самих знань [4]. І необхідно моделювати, створювати умови для взаємодії

суб'єктів процесу. Так, наприклад, перевіряючи знання та певні уміння учнів, учитель пропонує рецензування відповідей однокласників. У цій ситуації виявляється не тільки рівень знань, а й ступінь оволодіння засобами діяльності того, хто рецензує, а також і його людські якості: повага до думки інших; прагнення не принизити гідність товариша, визнавати свої помилки; уміння приймати точку зору іншого, тобто відбувається засвоєння певних правил моральної поведінки.

Ці ідеї висловлював французький мислитель епохи [Відродження](#) М. Монтень, розкриваючи [моральні](#) цінності [спілкування](#): «...замість того, щоб прагнути пізнати інших, ми турбуємося про те, як би виставити себе напоказ...» М. Монтень дає [поради](#) щодо виховання дитини: «...хай навчать її схилитися перед істиною і складати перед нею зброю, як тільки він побачить її – незалежно від того, чи відкрилась вона його супротивнику, чи осяяла його самого... Ніщо не зобов'язує його захищати думки, з якими він не погоджується» [7, с. 83].

Цінний досвід у цьому напрямі мають окремі зарубіжні педагоги. Наприклад, у штаті Мен (США) у таблиці успішності школяра 4 класу підбивається не лише рівень знань, а й рівень навичок спілкування і навчальної роботи: старанність, ввічливість, самоволодіння, [відповідальність](#), ставлення до шкільного майна, повага до почуттів і прав оточуючих, [увага](#). Всі ці якості оцінюються як «S» – задовільно, заховано і «N» – необхідно покращити.

Отже, становлення і розвиток форм контролю та оцінювання учнів – важлива проблема теорії і практики навчання, а систематичний контроль – це умова руху вперед, тому що учень може мати уявлення про те, що він знає, що ним досягнуто, на що варто звернути увагу в подальшій роботі. Тому контроль знань учнів завжди був, є і буде важливою складовою частиною навчального процесу, хоч і ставлення до нього зазнавало певних змін.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. : [Наука](#), 1977. – 380 с.
2. Липкина А. И. в Критичность и самооценка учебной деятельности / А. И. Липкина, Л. А. Рыбак. – М. : Просвещение, 1968. – 141 с.
3. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка / В. С. Лозниця. – К., 1999.
4. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори : У 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 3. – С. 167.
6. Сухорський С. Ф. Система обліку успішності в школі / С. Ф. Сухорський. – К. : Рад. школа, 1968. – С. 159.
7. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М., 1971. – С. 83.